

RECENZJA

Idan Sherer, *The Scramble for Italy. Continuity and Change in the Italian Wars 1494-1559*

Routledge, London 2021, 160 s.

ISBN: 9781351208871

Idan Sherer jest doktorem i wykładowcą związanym z Wydziałem Historii Uniwersytetu Ben Guriona w Beer Szewie. Jego badania dotyczą nowożytnej Europy ze szczególnym naciskiem na życie oraz doświadczenia żołnierzy związanych z różnymi formacjami wojskowymi. Jest przekonany, że pomiędzy średniowiecznymi rycerzami a francuskimi i amerykańskimi rewolucjonistami istnieje przestrzeń, która wciąż potrzebuje uwagi badaczy. Sam skupia się szczególnie na wczesnonowożytnej Europie, a w badaniach sięga po zróżnicowane źródła, począwszy od listów z włoskich i hiszpańskich archiwów, przez obrazy, ryciny i rysunki, na kronikach, wspomnieniach oraz autobiografiach skończywszy.

The Scramble for Italy. Continuity and Change in the Italian Wars 1494-1559 to pozycja wydana w 2021 r. w ramach Routledge Research in Early Modern History (w którym *notabene* pojawia się również książka pod redakcją Andrzeja Chwalby i Krzysztofa Zamorskiego *The Polish-Lithuanian Commonwealth. History, Memory, Legacy*). Według Sherera publikacja

oferuje świeże spojrzenie na serię konfliktów z lat 1494-1559; analizuje tytułowe ciągłość oraz zmiany w sposobach prowadzenia wojny, ale także istotne kwestie życia społecznego i politycznego; obrazuje europejską szlachtę, poniekąd ciągle tkwiącą w rycerskim etosie, w kontraście do formujących się profesjonalnych armii korzystających z najnowszych zdobyczy technologii; ponadto porusza kwestię wpływu prochu strzelniczego na obraz pola bitwy i nie tylko¹.

Książka nie jest zbyt obszerna, liczy 160 stron wraz z rozbudowaną bibliografią oraz indeksem. Rozdziały są uszeregowane raczej problemowo niż chronologicznie. Przy tym zachowują spójność narracyjną, a omawiane wątki płynnie łączą się ze sobą i wynikają

¹ I. Sherer, *The Scramble for Italy. Continuity and Change in the Italian Wars 1494-1559*, London 2021, s. ??, Tłum. własne.

kolejno z poprzednich. Po wstępie przedstawiającym cel powstania książki oraz tematykę badawczą następują cztery rozdziały, które klamrą zamyka zwięzłe podsumowanie.

Pierwszy rozdział skupia się na analizie transformacji rycerstwa w XVI w. (oczywiście na tle wojen włoskich) ze szczególnym naciskiem na kwestię dowodzenia armiami przez szlachetnie urodzonych oraz krystalizację etosu rycerskiego na miarę nowożytności. Zestawiwszy ze sobą dwa obrazy – Franciszka I pojmanego pod Pawią w 1525 r. i Gustawa II Adolfa pod Breitenfeld w 1631 r. – Sherer zainicjował narrację o przekształcaniach nie tylko w uzbrojeniu i taktyce, lecz także w organizacji oraz strukturach armii. Zasugerował także niejako konieczność przemian dotyczących wojującej szlachty, zwłaszcza w obliczu włoskich kondotierów i hiszpańskich *tercios*. Jednocześnie wymiana kulturowa wiążąca się ze wspólnym wojowaniem na Półwyspie Apenińskim (a często z przerwami od walk) stanowi dla autora istotny punkt rozważań. Sherer zwrócił jednak uwagę na to, że ciężkozbrojni *gens d'armes* nie przestali odgrywać istotnej, jeśli nie kluczowej, roli w bitwach toczonych przez Francuzów w trakcie wszystkich epizodów wojen włoskich. Sięgając do pamiętnika Błażeja de Monluc, przybliżył także postawę żołnierza względem dowódcy, w tym wypadku hrabiego d'Enghien Franciszka de Bourbon. Autor poruszył również kwestię rycerskości w obliczu wojny i potyczek. Można ją zredukować do bardzo praktycznego podejścia stanu szlacheckiego: honor był ważny, ale wygranie bitwy – konieczne.

Drugi i trzeci rozdział są poświęcone zawodowym żołnierzom i kształtowaniu się rozmaitych form organizacji armii. Sherer skupia się tu głównie na obrazie Szwajcarów, kondotierów i landsknechtów oraz na ich postrzeganiu w XV- i XVI-wiecznych źródłach. Wiele miejsca poświęca też na cytaty z Machiavellego, który upatrywał we włoskich najemnikach źródła słabości państw Półwyspu Apenińskiego. Autor *Księcia* już wówczas postulował konieczność utworzenia armii spośród poddanych, którzy byliby gotowi walczyć o domenę zapewniającą im godziwe życie. Sherer w cytowanych materiałach widzi niechęć lub strach ówczesnych powodowane skutecznością w walce, brutalnością i bezwzględnością popularyzujących się profesjonalnych armii. Jednocześnie plądrowanie miast przez landsknechtów czy niechęć do walki kondotierów w wypadku przewagi liczebnej przeciwnika odciskały piętno na ludzkiej świadomości. Przy okazji pojawia się interesujący wątek identyfikacji żołnierzy wiążący się z geografią i stereotypami. Innowacyjną część rozdziału stanowi niewątpliwie zwrócenie uwagi na kwestie trudności organizacyjnych związanych z armiami przełomu XV i XVI w.

Czwarty rozdział to analiza wpływu nowej wojskowości na „zarliwie tradycyjny świat”. Sherer proponuje własne podejście do rewolucji militarnej, która miała miejsce na Półwyspie Apenińskim. Widzi on w wojnach włoskich raczej katalizator procesów już wcześniej zachodzących w Europie, ewentualnie ich końcową fazę. Głównie na podstawie zdyscyplinowanych formacji piechoty, pikinierów i arkebuzerów. Kwestię wprowadzania artylerii do stałego repertuaru machin wojennych autor ujął w podrozdziale nazwanym *Obawa, odrzucenie i akceptacja*. Ten charakterystyczny dla całej książki przebieg zdarzeń związany

z popularyzującymi się nowinkami widać w źródłach przedstawiających stanowiska ówczesnych względem innowacji, a może raczej zachowania tradycji. Mimo dostrzegania zalet nowych broni, zwłaszcza budzącego postrach huk artylerii i możliwości niszczenia fortyfikacji, były one stosowane w bardzo konkretnych sytuacjach, na długo zanim zaczęły wspierać maszerujące na siebie szeregi piechoty. Oczywiście Sherer nie jest stronnicy i stara się zrozumieć również perspektywę zatwardziałych tradycjonalistów, odwołujących się wręcz do antycznej sztuki wojennej.

Dzieło Sherera przedstawia wojny włoskie z wielu perspektyw oraz stara się pokazać rozliczne nieoczywistości XVI w. Uważam, że we wszystkich poruszanych problemach autor był w stanie uwzględnić tytułowe ciągłość/trwanie oraz zmianę. W samym tekście odwołuje się do dawno ugruntowanej wiedzy w kwestii wojen włoskich, ale także zapewnia poruszonym problemom innowacyjne spojrzenie. Czyni to głównie poprzez sięganie do źródeł kojarzonych z annalistyczną mikrohistorią. Często skupia się na pojedynczych aktorach wydarzeń (Błażej de Monluc) albo mniejszych grupach zaangażowanych we wspólnotę (hiszpańscy *tercios* czy członkowie szwajcarskiej Konfederacji). Wykorzystuje również rozmaite dzieła literackie z epoki, które pomagają mu w szkicowaniu opisywanych realiów. *The Scramble for Italy...* to pozycja istotna dla badaczy procesów zachodzących w Europie XVI w. Same wojny włoskie ujmuję raczej w długim trwaniu aniżeli *stricte* wydarzeniowo. Jednocześnie przybliża czytelnikowi ducha epoki oraz rozwiewa popularne błędne koncepcje wiążące się z opisywanym okresem. Sherer sporządził również obszerną bibliografię z wykazem źródeł dla każdego z rozdziałów oraz całości książki. Składa się na nią wiele listów, wspomnień i pamiętników, rozmaitych ksiąg, sprawozdań fiskalnych czy dzieł propagandowych. Samo przekartkowanie wykazu tych pozycji może posłużyć jako inspiracja do badań danego tematu.

Paweł Kozłowski